

WAANZINNIG CREATIEF

Aristoteles vroeg zich al af hoe het komt dat zo veel genieën lijden aan melancholie. Hebben creatievelingen meer kans op psychische aandoeningen of komt creativiteit daar juist uit voort? Een tentoonstelling over de laatste maanden van Vincent van Gogh zoomt in op deze kwestie.

Door Susan Nortier

Dit zelfportret schilderde Vincent van Gogh in 1890, kort voor hij verhuisde naar Auvers-sur-Oise.

Vincent van Gogh is een van de bekendste voorbeelden van een creatief genie dat lijdt aan een geestesziekte. Wonderlijk is dat hij in korte tijd een enorme ontwikkeling doormaakte. Pas op zijn dertigste begon hij serieus met schilderen en toen hij zeven jaar later overleed, liet hij een indrukwekkend en divers oeuvre na.

De laatste maanden van zijn leven woonde Van Gogh ten noordwesten van Parijs, in kunstenaarsdorp Auvers-sur-Oise. Mentaal ging het zo slecht dat hij zich door de borst schoot en op 29 juli 1890 stierf hij aan zijn verwondingen. Toch was hij er productiever dan ooit: hij maakte in zeventig dagen 74 schilderijen, waaronder een aantal van zijn meesterwerken.

Onderzoek en kritiek

Het Van Gogh Museum toont in 'Van Gogh in Auvers - Zijn laatste maanden' een overzicht van werk uit die periode. De tentoonstelling is een samenwerking met het Parijse Musée d'Orsay en omvat bijna vijftig van die 74 schilderijen, plus tientallen tekeningen die Van Gogh tijdens zijn verblijf in Auvers-sur-Oise maakte. Bruiklenen van over de hele wereld uit musea en privécollecties zijn voor het eerst samengebracht.

Onder de te bewonderen werken zijn *Korenveld met kraaien*, *Boomwortels* en *Portret van dokter Gachet*, die tot het mooiste uit zijn oeuvre behoren. Het is opvallend dat die schilderijen tot stand kwamen in een voor Van Gogh loodzware tijd. Hoe is dat te verklaren?

Naar het verband tussen creativiteit en psychische aandoeningen is de afgelopen decennia veel onder-

'Boomwortels' (1890) is Van Goghs laatste schilderij.

Het is opvallend dat de schilderijen tot stand kwamen in een voor Van Gogh loodzware tijd

zoek gedaan. Diverse onderzoeken komen tot de slotsom dat mensen met een creatief beroep gemiddeld vaker psychisch ziek zijn dan anderen. Recent onderzoek uit IJsland wijst zelfs uit dat mensen met een creatief beroep 17 procent meer kans hebben schizofrenie of een bipolaire stoornis te ontwikkelen, dit door een overeenkomstige genecombinatie.

Maar op zulk onderzoek is ook kritiek. Creativiteit is bijvoorbeeld erg moeilijk te definiëren. Als je creatief talent afmeet aan de uitvoering van een creatief beroep, laat je iedereen die toevallig geen creatief beroep heeft gekozen maar wel over uitzonderlijke creativiteit beschikt buiten beschouwing. Andersom is niet iedereen die zich kunstenaar noemt geniaal.

Ook is er nog het belangrijke verschil tussen samenhang en oorzaak-gevolg, wat het lastig maakt om conclusies te trekken. Als er al een verband bestaat tussen creativiteit en geestesziekten, wil dat nog niet zeggen dat het een het ander veroorzaakt.

Nervus type

Terug naar de kwestie Vincent van Gogh: hoe komt het dat hij tot meesterwerken kwam in een periode van grote geestelijke instabiliteit? Van Gogh worstelde van jongs af aan met een negatief zelfbeeld en omschreef zichzelf als een nervus type.

De laatste anderhalf jaar van zijn leven kreeg hij zwaardere mentale problemen. Hij liet zich een jaar vrijwillig opnemen in een kliniek in Saint-Rémy-de-Provence. Daar hield hij het uiteindelijk niet meer uit en in labiele toestand vertrok hij naar het noorden. Met zijn verblijf in Auvers hoopte hij een volgende crisis uit te stellen.

Maar wat er in hem omging in de periodes dat hij bij zinnen was. Van Gogh had steeds minder zelfvertrouwen door zijn aanvallen en dat zie je in zekere zin terug in zijn werk. Niet zozeer wat creativiteit betreft, wel in zijn keuze van onderwerpen. Hij koos voor wat hem aangreep.

Korenveld met kraaien, bijvoorbeeld, maakte hij na terugkomst van een lastig gesprek met zijn broer Theo in Parijs, waardoor hij zeer neerslachtig was. Theo had hem verteld ontslag te willen nemen bij zijn werkgever en zelf-

standig verder te gaan als kunsthandelaar. Hij rekende op de steun van zijn broer, maar Vincent gaf te kennen dat hij niet wist wat de toekomst hem als lofetsbaar persoon zou brengen.

Terug op het platteland van Auvers belandde Van Gogh in een onderbeld moment en met de lijdende natuur. De storm vertaalde hij naar het schilderij, waarop 'niet alleen het koren en de dreigende lucht een gejaagde, wilde expressie kregen', maar ook de paden: alles is in beweging', aldus Van Tilborgh.

Om het beeld van angst voor zo'n turbulente storm te versterken,

'We komen niet af van ideeën zoals dat je geen grootse dingen kunt creëren zonder te lijden'

'Boerderij' (1890). In zijn laatste levensmaanden werkte Van Gogh in een adembenemend tempo.

'Korenveld onder onweerslucht' (1890). Van Gogh was zeer geïnspireerd door het landschap rond Auvers.

gemaakt moet zijn door iemand bij wie een steekje los is. Waar psychiaters en psychologen creativiteit vooral willen verklaren, stelt Prins dat veel kunstenaars het mysterie juist omarmen.

Een plek waar veel kunst hangt die gemaakt is door mensen met een psychische aandoening is het Museum van de Geest, in Haarlem, met een dependance in de Hermitage Amsterdam. Het museum beheert het erfgoed van de geest. Zo vind je er naast kunst een historisch overzicht van de geestelijke gezondheidszorg in Nederland.

Kunst gemaakt buiten het conventionele circuit wordt ook wel outsiderkunst genoemd. 'Het is kunst die puur uit de kunstenaar zelf voortkomt, dus niet voor het publiek wordt gemaakt. Het is als het ware een zelfstandig blok aan 'Het lijkt me te spelen dat je maar niet afkomen van bepaalde eeuwenoude ideeën, zoals dat je geen grootse dingen kunt creëren zonder te lijden. Of dat creatief werk dat zijn tijd vervoort is wel

kunsten in te gaan, om uitdrukking te geven aan hun innerlijke wereld.'

Looijen vindt dat outsiderkunst te weinig aandacht krijgt. 'Die heeft dezelfde zeggingskracht als reguliere kunst. Er wordt bij outsiderkunst te veel naar de persoon gekeken en te weinig naar de kunst zelf. Het is dan ook mijn doel om de canons van kunst te verbreden.'

Voor Van Gogh komt die miserie te laat. En is die ook overbodig, want na zijn dood kreeg hij zo veel erkenning dat hij nu geldt als een van de beroemdste kunstenaars ooit. Niet weggezet als gek, maar met ontzag bewonderd als genie van de buitencategorie, met werk dat op het netvlies van de meeste wereldbewoners gegrift staat. □

TENTOONSTELLING

Van Gogh in Auvers - Zijn laatste maanden is tot en met 3 september te zien in het Van Gogh Museum Amsterdam.

'Niet zijn aanvallen waren van invloed, maar wat er in hem omging als hij bij zinnen was'